

ROSTA

A CSEHBARÁT MÉCS LÁSZLÓ

VÁLASZ CSÁSZÁR ELEMÉRNEK

Császár Elemér megtisztelte a *Kortársak* című népszerű sorozatban megjelent kis Mécs László-füzetemet azzal, hogy a Budapesti Szemle júniusi számában közel három oldalon át foglalkozott vele. Kritikája lesújtóan kedvezőtlen, de Császár Elemér – aki különben saját sorozatában adta ki hasonló tárgyú és előbb ugyancsak a BpSz-ben megjelent tanulmányomat a felvidéki magyar irodalomról – mondott már lényegesebb helyen annyi jót is rólam, hogy az ő tollából a gáncsot is köszönettel kell fogadnom. Hogy mégis felszólalok, azt nem saját védelmemre teszem, hanem ugyanazon elvi okokból, melyek Császár Elemér kritikájának megírására készítették.

Nem kívánom vitatni, hogy Mécs László jelentékeny költő-e vagy sem. Császár Elemér ugyanis azt írja, hogy az ő véleménye messze eltér az enyémtől:

a szerzőjétől, aki Mécs Lászlóban az újabb magyar líra egyik legértékesebb képviselőjét látja s meg van arról győződve, hogy az irodalomtörténet majd megállapítja róla: Új hangot hozott a magyar költészetbe és öröklött kifejezési lehetőségeket széles arányúvá fejlesztett tovább. A neve ott fog állni annak a fejezetnek élén, amelynek ez lesz a címe: Új idealizmus felé.

Igaz, hogy Császár Elemérnek Mécs Lászlóról való jelenlegi véleménye messze eltér nemcsak az enyémtől, hanem attól a Császár Eleméretől is, aki négy évvel ezelőtt a BpSz. hasábjain azt írta Mécsről, hogy ő a Felvidéknek egyetlen igaz költője:¹

Mécs László határozott, erős, színes egyéniség. Költő, akinek van mondanivalója. Gazdag lélek és nyílt szív ... Lírája ... százúrú hangszer, jóformán minden melódiája más és más, s mert nem jár a régi lírikusoktól szélesre kitépelt utakon, mindig eredeti, mindig újszerű, amit énekel ... Ezekre az egyénien színezett érzésekre, ezekre a sajátos veretű gondolatokra megvannak Mécsnek a maga egyéni, sajátos hangjai is. Különösen csengő, szokatlan hangok. Helyenként a d y t hívják emlékezetünkbe, de erejük, élénk színiük, művészi formájuk a költőé.²

Kénytelen vagyok szégyenkezve megvallani, hogy én „legjobb barátomról írt tudománytalan magasztalásomban” nem találtam ilyen színes és lelkes szavakat Mécs László értékelésére.

De ez nem lényeges. Én is azt mondom, hogy a jövő irodalomtörténete fogja megállapítani, – melyik Császár Elemérnek volt igaza.

Sokkal fontosabb az, hogy Cs. E., mint ezt már Mécs-ismertetésében is tette, újra kétségbevonja Mécs László nemzethűségét, politikumot víve bele az irodalmi kritikába. Kis tanulmányomban eléggé igyekeztem kimutatni (Cs. E. szerint „mesteri *fogással*”), mennyire szíve gyökeréig magyar M. L., mennyit köszönhet neki a felvidék magyarsága és mennyit szenved ezen magyarsága miatt a csehektől. M. L. nem szorult rá az én védelmemre, csak a módszer ellen kívánom teljes objektivitással felemelni szavamat, mellyel Cs. E. Mécs Lászlóra a hazaárulást kívánja rábizonyítani. Cs. azt írja: „Akiket a költő megátkoz, azok mi vagyunk, s a győzők, akiket például élénk állít, a csehek... egypár idézet Mécs László verseiből talán rávilágít arra, mint értelmezi a költő a pacifizmust és a nemzethűséget”. Ezek után idézi Császár Elemér a következő versszakot:

Üdv néktek győzők! Átok a rút pártoskodókra,
hiú virtuskodókra, vérük-pocsékolókra,
nagy népi Célok szavára vak, süket
kakaskodókra, hárman-kilenc-felé-futókra,
kik béka-egérharcban elveszték népüket.

Minden vita helyett közlöm ennek a versnek nemidézett részét:

Mint örült agyvelőből kiröppent szörnyű fantom,
bomlott malomként zajló idegzetű titán,

¹ Bp. Sz. 1925. 577. k. 306. l.

² A kipontozások a magasztaló kitételek lényegtelen változatai.

utcakőre állok, sziklához vágva lantom
s nagy-harsogón megfújom rézőblú trombitám:
üdv néktek, akik ültök a diadalszekéren
és részegen daloltok a mámor-paripán.

Ha kellett: hősi karral, ha kellett: árulással,
ha kellett: koldulással, ha kellett: aranyon,
megvéve Lucifert is, ne cimborálna mással,
(mit ér a kincs a népnek, kit mások járma nyom?)
– dolgoztatok a népért s ma diadalszekéren
tündöklök a Szabadság, a legszentebb vagyon.

(Itt következik a Cs. E.-től idézett versszak; azután:)

Üdv néktek, akik ültök a diadalszekéren!
rogyásig lakva jókkal aranyszekeretek ...
népem számára róla csak ezt az egyet kérem:
ő is csinálja végig, amit ti tettetek!
Tanítsa meg a járom, tanítsa meg az ostor:
tanuljon tunya népem, tanuljon töletek!

Engem ez a költemény a *Vén cigány*, a *Nagyvidai cigányok* és *A gólyához* hangulatára emlékeztet. Császár Elemér nem értette meg, a csehek megértették és köszönetül M. L.-től elszedték az útlevelét és rendőri felügyelet alá helyezték. Szerintük a költemény tiszta lázítás ő ellenük ...

Császár Elemér tovább így ír:

A másik helyen azt olvassuk, hogy egy gyermek nevetésére: „Cseh, zsidó, magyar ... családdá melegedtek”. Szép gondolat, igazi emberszeretet, de a vers (*Gyermekség prófétája*) következő sora így hangzik:

„Gyermek, próféta, prédikálj nekünk!” Szóval: legyen a magyar és a cseh egy család tagja! S valóban, egy másik versében azt hirdeti, hogy: „Átkozott, ki most sem áll a testvércsókócs hajnaltáncba!” Átkozott tehát a magyar, aki nem borul a cseh nyakába!

Igazában az első vers a gyermeki mosoly csodálatos hatalmáról szól, mely a martalóc szívét meglágyítja, mely az anyát a bűn széléről visszarántja. Az idillikus képek sorozatában olvassuk a következő két strófát:

Én láttalak. Rohant a gyorsvonat.
Göngös csehek, üzött zsidók,
bús magyarok préselten ültek ott.
A levegőben szinte töröket
hullattak a szemek a szűk kupéban.

Én láttalak. Álltál a közepén,
mint rózsaszínű ópiumpipa,
a nevetésed szétsugárzott:
szívott belőled cseh, zsidó, magyar
s terajtdat át családdá melegedtek ...

Ebben a versben nincs semmi politikum, egyszerű áhítatos sorok; a költő igen nagy *ellentéteket* akart felsorolni és azért alkalmazza ezt a képet. A „Gyermek, próféta prédikálj nekünk” sor pedig már a következő strófához tartozik, formailag és tartalmilag. A másik verset M. L. az elszakítás után írta, amikor minden nemzetiség gyűlölettel fordult a magyarság felé s amikor ez a *Hajnali harangszó* valóságos evangéliumként hatott. A Cs. E. által vajmi csonkán idézett versrészlet így hangzik:

Tánc feszüljön a harangban: hajnalember szíromtánca,
mely magyar lányt, tót fiúcskát, testvértáncra pöndörít,
gyermekkezet gyermekkézbe, lelket fűzzön tavaszláncba!
Gyűlöltünk már Káin óta vérivásig, csömörig!
Átkozott, ki most sem áll a testvércsókócs hajnaltáncba!
Átkozott, ki székelyt gyilkol Szentistvánkor, zsidót gúnyol szombaton.

Tehát nem a magyar átkozott, aki nem borul a cseh nyakába, amint Cs. E. ezt túlságos szabadossággal

állítja (a cseh-szó egyáltalán nem fordul elő a versben), hanem a *cseh, aki magyart gyilkol Szentistvánkor*. A magyar–tót barátkozásra való felszólítást pedig senki sem kárhoztatja, aki a revíziónak igazi híve.

Furcsa alapokon nyugszik ez a hazaárulási per és még azt a bókot sem adhatom vissza Császár Elemérnek, hogy „mesteri fogással” bizonyít. Mécs László nemzethűsége mellett három kötet vers, tízéves fajmentő munkásság és hárommilliónyi elszakított magyarság tesz tanúbizonyságot. Ellene Cs. E. három versidézetet vonultat fel, melyeknek kommentárjai épen az ellenkezőjét mondják annak, amit maguk a versek hirdetnek. Cs. E. jóhiszeműségében ennek ellenére sincs jogom kételkedni. Tudományos alaposságát műveinek egész sora hirdeti. Mi az oka tehát ennek a nyilvánvaló tévedésnek?

Cs. E. elvszerűen, tudatosan és akartan képviseli irodalomtudományunkban a konzervativizmust. Ebben látja főmisszióját. Kritikájában is gúnyosan emlékezik meg rólunk, mint a *fiatalok* nemzedékéről, akiknek világnézetéből ők, az *öreg*ek nem kérnek. Gyulai Pál is konzervatív volt, anélkül, hogy ezt hangoztatta volna. Cs. E. keresi az alkalmat, hogy vállalt missziójának eleget tegyen és néha bizony Don Quijote-ként indul harci útjára s szélmalomokkal csatázik. Távol áll tőlem, hogy Cs. E. nemesgyökerű és kétségtelenül szükséges konzervativizmusát kifogásoljam, de szerintem az ellenséget rossz helyen keresi. Nem a modern szellemtudományban van az, amely a magyar filológia nemes hagyományait fejlesztette tovább és minden, csak nem forradalmi jelenség, sem az elszakított területek költőiben, akiknek nagy részt köszönhető, hogy a trianoni határokon túl még nem halt ki a magyar szó. Legkevésbé pedig bennünk „fiatalokban”, akiket a húszévesek nemzedéke már régen öregeknek tart, akik – két ellentétes nemzedék között állván, mint háborús nemzedék a háborúelőtti és utáni nemzedék között – abban látjuk misszióinkat, hogy szakadékokat áthidaljunk, ellentéteket egyeztessünk, tisztelettel az öregek iránt, akik számára Ady Endre még vörös posztó, és megértéssel a fiatalok iránt, akik számára Ady Endre történelmi hagyomány. Cs. E. kritizálja minél szigorúbban tudományos munkáinkat, de ne akarjon erőszakkal világnézeti szakadékokat támasztani egycélú, habár különböző útú nemzedékek között.

(Berlin)

Farkas Gyula

NEOKONZERVATIVIZMUS, AVAGY MIRE MEGVÉNÜLÜNK

Régi és új magyarság harca – a nemzeti alapon álló társadalomban soha nem volt annyira heves, mint legújában. Az alábbi glosszák annak illusztrálására akarnak szolgálni, hogy mennyire relativ minden állásfoglalás: ami tegnap modern volt, ma konzervatív és megfordítva. Irányok elmulása jelenti a szellemiség örök életét.

1. Magyar és modern

... S ha elátkozza százszor Pasztaszter,
Mégis győztes, mégis új és magyar.
(Ady Endre)

Elöttem fekszik egy értekezés az 1894. évből. „Jutalmat nyert a budapesti kir. magyar tudományegyetem bölcsészeti karától”. Címe: *A valóságosság jelentősége és határai a művészetben*. Jelígeje: Magyar és modern. Szerzője nem más, mint a mai konzervatív akadémikusok egyik vezető egyénisége, a Budapesti Szemle munkatársa, Ady rosszalója: Pap Ferenc.

A fiatal, királygyűrűs Pap Ferencet határozottan Ady előfutárfai közé kell sorolnunk: modern mert lenni a millénium konzervatív idején. Neokonzervativizmus, avagy mire megvénülünk ...

*

Neokonzervativizmus lehet forradalmi jelenség is. Tokióból egy kegyetlen ős-japán szokás fölújítását jelentik: „Egész Japánban megdöbbenést keltett egy ősi szokás fölújítása. Arról a hagyományról van szó, amely megkövetelte, hogy egy-egy nevezetesebb halottat hozzátartozói és szolgálói is kövessenek a másvilágra. Egy Hisayoshi Otsuka nevű diák ezt a hagyományt tartotta szem előtt, amikor elhatározta, hogy öngyilkos lesz. A robogó vonat elé vetette magát, amely halálra gázolta. Otsuka búcsúlevelében megírta, hogy szeretett mestere, dr. Shinkichi Nesugi professzor, a tokiói császári egyetem jogtudományi karának egyik tanára után megy a halálba. Dr. Nesugi, akit a napokban temettek el, életének utolsó éveiben a legkonzervatívabb irányzatot képviselte és hogy milyen hatással volt, annak tragikus bizonyítéka most tanítványának ez a drámai öngyilkossága”.

Egy tanár, aki ökonzervatív „világnézetet” hirdet a katedréről és megrontia vele az ifjúságot ...

*

Vallás, haza, izlés: ezt a hármas jelszót írta zászlajára a harcos neokonzervativizmus. Ki akar véteni e hármas jelszó ellen? Képzelt bűnök miatt nem lehet megrendszabályozni az irodalmat.

A szent jelszavaknak azzal ártunk legtöbbet, ha velük akarjuk takargatni az agresszív türelmetlenséget. Ime egy példa a napi eseményekből: „Amanullah-t istentagadónak mondja az afgán ellenkirály, mert leborotváltta a bajuszát. Batsi Sakas Kabulból proklamációt bocsátott ki, amelyben Amanullah-t hitetlenséggel és a vallás elleni legsúlyosabb bűnökkel vádolja. A bűnök között szerepel az is, hogy bajuszát orosz módra leborotváltatta a Korán határozott tilalma ellenére ...”

Bizonyos körülmények között a Szücs György bajuszához való ragaszkodás is „konzervatív világnézetet” jelenthet.

*

Hogy mennyire összekuszálódnak a szellemi élet harcaiban a jelszavak „konzervatív” és „modern”, „soviniszta” és „humanista” – arra jellemző például a kilencvenes évek egyik avantgarde lapját, a *Politikai Hetiszemlét* lehetne idézni.

Ez a folyóirat a harcos sovinizmus, a negyvennyolcas mellverés jegyében indult meg. Folyton azt kiabálta, hogy nem vagyunk eléggé soviniszták. Ez az akkori sovinizmus azonban a piros–fehér–zöld cégér alatt csupa olyan eszmét propagált, ami ma homlokegyenest ellenkezik a „konzervatív” világnézettel. Ez a folyóirat lármázott a polgári házasság behozatala érdekében, dicsérte Szomoryt és védekezett a klerikális sajtó túlkapasai ellen. Kenyeret az alföldi népnek! Szabadelvű haladást! Le a Németországból jövő reakcióval! Ilyen eszméket propagáltak és miközben Petőfi nemzeti érzését magasztalták, Lenkei Henrikről – „erősen szocialista” versei kapcsán – azt írták, hogy „költőink legjobbjai közé” sorolható.

Nincs kétség benne: a soviniszta *Politikai Hetiszemle* azok közé az orgánumok közé tartozik, amelyek előkészítették a „baloldali” ideológia kialakulását és megásták a 67-re alapított millenáris államrend sírját.

2. A naturalizmus apostolai

Notre querelle est là, avec les écrivains idéalistes. Ils partent toujours d'une source irrationnelle quelconque telle qu'une révélation, une tradition ou une autorité conventionnelle. Nous, écrivains naturalistes

...

Zola, *Le roman expérimental*.

A naturalizmust manapság bűnnek deklarálják a neokonzervatív alapon *divatos budai írók*. A Petőfi-Társaságban Raffay Sándor tartott hangos vádbeszédet a realizmus ellen. Az *Uj Nemzedék* reprodukciójában idézem néhány mondatát: „A mindennapi életnek is vannak árnyékai, de az irodalomnak nem az a főadata, hogy ezeket meztelenül föltárja és mutogassa, hanem annak beigazolása, hogy nincs az élet mélységeiben sem olyan sötétség, amelyen a vígasztalás csillaga át ne ragyogna. A lélek fájának is vannak éretlen és romlott gyümölcssei, de jóízű ember nem rak vendégei elé romlott gyümölcsöt”.

Raffay püspöknek igaza van a maga szempontjából, de nem az irodalom világában. Volt idő, mikor a mai neokonzervatívok magasabb morális értékeket véltek fölfedezni a már akkor sokat támadott naturalizmusban, amelynek védelmére harcba indultak az *akkori* fiatalok. Ott van például az ifjú Pap Ferenc, aki Tolstoj, Ibsen és Zola merész valóságbrázolása mellett tört lándzsát királygyűrűs dolgozatában:

Bármily komor és hideg e szellem, tőle mi, ennek a vénülő kornak gyermekei, nem szakíthatjuk el magunkat ... Zolának nagy érdeme van. Elmélete nem egyéb, mint *forradalmi kiáltvány* a modern művészekhez ... Zola egy haladó századot lát maga előtt, melyet minden ízében a tudományos szellem hatott át. A kísérleti módszer egymás után dönti romba a metafizikus gondolkodás légvárát. Megváltozik az ember fogalma is. Claude Bernard kísérleti orvostudománya s a fiziológia újabb felfedezései meggyőzik a századot, hogy ugyanazon determinizmus uralkodik az élettelen és élő testeknél, még a szellemi világban is. Ezzel a haladó századdal szemben látja Zola az idealista írókat, gúnyjának állandó tárgyait, kik az előítéletek hatalma alatt a tudatlanságból dicsőséget, erényt csinálnak, még mindig rejtelmes erőben hisznek s műveiket természetfeletti alapokra helyezik.

Szegény idealista írók! Egykor nagyon lenézték őket a mai neokonzervatívok. Szinte kedve volna az embernek odakiáltani az egykor „modern” kritikus felé: Ne oly hevesen, determinista fiatalember! Jönnek még rosszabb idők is a naturalizmusra! Vagy inkább azt: Helyes, helyes! Kít korának érzeménye hevít, rossz kritikus nem lehet ...

„Nagyjelentőségű – folytatja tovább a fiatal Pap Ferenc – Zolának a végletektől megszabadított elmélete s higgadt, szabad szellemű gondolkodók, mint Bölsche, el is ismerik ezen jelentőségét, érdemét ... [Zola] a valóságosság követ kibővítette oly mértékben, amint azt a modern kor szellemi műveltsége

kívánta”.

*

De hát mért kell az életnek sötét oldalait ábrázolni? – kérdezhetnők a mai neokonzervatívokkal. Erre is megfelelhetünk a saját szavaikkal:

... szinte hallom a gúnyos megjegyzést, hogy biz a modern művészet nagyon is emlékeztet a fagyos északnak kiaszott zuzmójára. De bármily száználmasnak tűnjék is föl némelyek szemében a modern művészet, a modern ember előtt mindig kedves marad, époly kedves, mint az észak lakója előtt a jégmezőknek fakó virága, a zuzmó, mert természetes növényzete a mi hidegebb korunknak.

Bár volnának ma is olyan lelkes és tudós apostolai a modern-romantikus törekvéseknek, mint amilyenek harcoltak annak idején a naturalista-materialista világnézet kiaszott zuzmóiért ...

*

A „realizmusért” harcolók első soraiban ott látjuk Császárr Elemért is, a mai neokonzervatív-antirealista mozgalom egyik vezérét, aki a kilencvenes években a romantikát temette és az élet sötét oldalainak ábrázolását dicsérte, egyik nagy irodalmi bölcseségről tanúskodó, szép és modern cikkében (*A román-ticizmus halála*, Politikai Hetiszemle, 1895 szept. 8.):

... Minden így jár a nap alatt! Irányok vesznek, irányok kelnek, a történelem nagy malomkerekén hol az egyik, hol a másik lapát van fölül. Ma Caesar, holnap Brutus. Így van ez az irodalomban is. A XIX. század elejének hatalmas áramlata, a *romanticizmus*, erőteljesen fekszik a küzdőtérben és fölötte teljes diadalmát üli a *realizmus*. Az érdekelt felek, az elfogódott lelkek újjonghatnak vagy sírhatnak ezen a változáson. A modern eszmétől megkapott fiatalság, vagy a régi teóriákban nevelt öregek nem mulaszthatják el érzelmeiket kifejezni a viszonyok új alakulásán. De aki minden balítéletől menten a dolgok mélyére tekint, az sem nem örül, sem nem sajnálkozik ezen, hanem természetesnek, a társadalmi és irodalmi nézetek fejlődésében gyökerezettnek találja a fordulást.

A fiatal Császárr Elemér, ime, tort ül a „régie teóriákban nevelt öregek” szőlőhegyén. Illendően megkönnyezi a régie szép romantikát, amelyben eladdig az „ideális lélek” örömét lelte. Az új idők új dala immár a „szép” realizmus lett, az az ideál, amit majd a neokonzervatívok máglyára visznek:

A modern embert meghatja az az igazság, amellyel Dosztojevszkij a *Raszkolnikov*ban egy gyilkos lelkivilágának a képét adja, megrendül a mai társadalom romlottságán, amint ezt Ibsen a kisvárosi társadalmi életből szakított alakokkal élénk állítja, midőn a *Mensonges*-ből megismeri a párisi szalonélet raffinált és mesterkéten finom gonoszságát, bámulva kiált föl:

– Szomorú, de igaz!

Az izlés e változásának oka az emberek világnézetének változásában keresendő ...

Szomorú, de igaz! – ezt lehetne ma is a kilencvenes évek modernjeivel válaszolni Raffayéknak. Mert „a modern ember másképp gondolkodik” – hogy tovább idézzük Császárr Elemérnek ma is helytálló történetfilozófiai fejtegetéseit:

Elfog ugyan bennünket is a sajnálkozás, a sors kibékíthetlensége, de fölemel egyéniségünk tudata, amely a mi biztonságunkban és a mások jogos, a természet törvényei szerint bekövetkezett pusztulásában nyilvánul. Romantizmus és naturalizmus, idealizmus és realizmus, csak formák, amelyekbe az irodalom öltözik. Pusztulásukon nincs mit sajnálkozni.

Az „átkos” naturalista világnézet abszolúciót nyer, mihelyt *sub specie aeternitatis* nézzük a dolgokat.

*

Föl és le: örökös hullámváz az irodalompolitika. Marinetti-t, a futurizmus világrobbantó megalapítóját az új olasz Akadémia tagjává nevezték ki. Ugyanazt a Marinetti-t, aki 1908-ban, a futurizmus alapító Kiáltványában többek között a következőket hirdette: „Mi el akarjuk pusztítani a múzeumokat, a könyvtárakat és a világ összes akadémiáit; küzdeni akarunk a *moralizmus*, a feminizmus és minden opportunus gyávaság ellen”.

Az új olasz nemzet nem félti hagyományait az „erkölcstelenség” és rombolás prófétáitól ... Az anarchia akadémikus irány lesz. Képzeljük el Batthányi Ervin grófot Concha Győző mellett vagy Kassák Lajost Pekár Gyula karján a budapesti Akadémiában.

3. Forradalmárok 1895-ben

Nekik rossz minden, ami új
S jó minden, ami ócska.
Hazát s hitet megmentene
Egy kis – reakciócska.

Kozma, Szatirák, 1898.

A magyar közvélemény annyira érzékeny a háború óta, annyira *lelki cenzúra* alatt tart minden bátrabb szókimondást, hogy ilyen atmoszférában nem csoda, ha Ibsenek helyett Csathó Kálmánok és egyéb nyárspolgár-írók virágzanak. Ma a fiatalok nagy része azt hiszi, hogy csak úgy érvényesülhet, ha *gutgesinnt*, ha szervilisen tekintélytisztelő, ha a neokonzervatívok avult irodalomfölfogását osztja. Pedig cenzoraiak valamikor még harcoltak a maradiság ellen, sőt annyira is merészkedtek, hogy egyszerűen harcra sem méltatták a lenézett maradiákat:

„Itt-ott még ma is kiáll egy-egy küzdő a régi rozsdás fegyverekkel, megrázza a kopott pajzsot, de ellenfél nem igen akad” – olvassuk Pap Ferencnél, 1894-ből ... A megöregedett egykori forradalmárok manapság maguk is előveszik a régi rozsdás fegyvereket.

*

Nem elég a hivatalos cenzúra, *társadalmi cenzúra* kell, „erkölcsi okokból” be kell tiltani bizonyos színdarabokat! – írja a neokonzervatív sajtó. Amióta irodalom létezik, igen sok remekművet tartott erkölcstelennek az a politikai törekvés, amely társadalmi diktatúrát akar. A kommün például erkölcstelennek tartotta és betiltotta az *Ember tragédiáját* a falanszter csődjének ábrázolása miatt.

Vannak „finomabb és szabadabb erkölcsi nézetek” – amiket Pap Ferenc és a kilencvenes évek tehetséges modernjei megértettek. „Nem Ibsen műveiben van a hiba; inkább a bírálóknak, kik modern drámánk egyik kimagasló alakjáról oly gyorsan s oly könnyen ítélnék” – írta Pap Ferenc (i. m. 8. l.) – „Más világ az, melyben a bírálók élnek s más világ, melynek levegőjét Ibsen szívja.

Az első egy régi, szűkkörű felfogás világa, melyben a hagyományos törvények sérthetetlenek és szentek, – bármily erkölcstelenek s igazságtalanok legyenek is, s melyben az ember nem egyéb, mint dogmák rabszolgája. Ibsen oly embereknek világát is ismeri, kiknek lelkülete finomabb szálakból van szövve, kiket a társadalmi formák, hazugságok nem kötnek, kik úgy gondolataikban, mint tetteikben szabadok tudnak lenni”.

Ha manapság valaki társadalmi hazugságokat, tetteikben szabad embereket vinne színpadra, vagy ha kritikus az ilyen írókat véletlenül tehetségesnek tartaná – a divatos budai írók rögtön megadnák a vészjelet: Vigyázat! Baloldal! Destrukció! Cenzurázni!

Irodalmi babonák és dogmák korát éljük.

*

Szürke nyárspolgárokkal, a konvenció keretei között mozgó cselekvésekkel népesítsük be az irodalmat? Számúzzuk III. Richárdot vagy Macbeth szörnyűségeit? Hiszen még a vallásosság hősei között is azok az érdekesebbek, akik nem járnak taposott utakon, Szent Ágoston, a misztikusok, a szombatos rajongók, lázadó pogányok és gályarabságra hurcolt eretnekek ...

Minden kornak megvan a maga eszménye, amiért harcol és amiből aztán kiábrándul. Ez az *ember tragédiája*. A művészetben sincsenek örök eszmények. Jól írta Pap Ferenc: „Le kell mondanunk arról a hiú ábrándról, hogy a művészetek számára egyszer s mindenkorra részletes törvénykönyvet írjunk”.

De arról is le kell mondanunk, hogy a művészeteket kicsinyes moralizáló szempontokkal üldözzük. Bölcsen megmondotta ezt egy Doktor Apácai nevű kritikus, aki a Politikai Hetiszemle c. már idézett folyóiratban (1896 jan. 19.) a *Költői igazságszolgáltatásról* értekezett. A cikk – igen helyesen – a „régisztétikának” az ellen a követelése ellen irányul, amely azt kívánta, hogy „a költő igazságosan mérje ki mindenkinek a sorsát” ... Shakespeare, Sophokles, Dumas, Ibsen nem arra tanítanak, hogy „a költészet is az erkölcs szolgálatában áll”. Ellenkezőleg:

... épen ezek a modern alkotások figyelmeztetnek arra is, hogy ne az erkölcsi szempont vezessen szépirodalom megítélésénél, erkölcsöt prédikálni épp úgy nem lehet hivatása a költői műnek, mint a tudományt előmozdítani, akárhogy iparkodják is ezt Zola bebizonyítani az ő tudományos és morális célzatú regényeiben.

Hogy Zola milyen erkölcsre tanít, azt most ne feszegezzük, de annyit mindenesetre kuriózumképen érdemes regisztrálni, hogy ez a liberális fölfogású és az irodalommal szemben olyan „esprit large”-nak bizonyult Doktor Apácai nem más, mint Császár Elemér, a mai „konzervatív” Petőfi-Társaság alelnöke, amint azt a Studium lexikonából megtudjuk.*

*

* Az 56. lapon: „Dr. Apácai Császár Elemér írói álneve a Politikai Hetiszemle c. folyóiratban.”

Ma ismét a vallásosság korszakában élünk. Ady egyik letragikusabban vallásos költőnk. De a vallásosság nem lehet mesterséges irodalmi program: csak akkor fakad belőle művészet, ha élmény és mélyről jön.

Volt idő, mikor más volt az eszmény. A XIX. század eszménye, sőt vallása a *tudomány* volt. Ma már persze egész szellemi életünk a spiritualizmus jegyében áll, de a kilencvenes években még divat volt lenézni romantikát, középkort, fantasztikumot, szimbolumokat. A józan materializmus és gögös pozitivizmus idején a modernnek ilyenformán nyilatkoztak, Pap Ferencel (i. m. 11., 18., 27. és 28. l.)

A komor középkor hozta létre e műveket, a vallásos rajongásnak ködös kora ... Mire hivatkozik az elfogult kritikus, ki egy letűnt kor iránt való rajongásában amaz egyetlen kor ízlését akarja általánosítani? A művészet ép oly terméke a kor szellemének, mint a délvidéknek a nagylevelű, büszke pálma ... A hit helyét a vizsgálódás, a kételkedés, – a vallásos meggyőződés helyét a természettudományi világnézet foglalta el ... a *szabad akarathoz* fűzött álmodozások eltűnnek.

Ez előtt a fölfogás előtt nincs már „homályos metafizikai gondolkodás”, nincs „független lélek”, csak „fiziologiai tényezőkkel működő gép” van: az új Ember. Ez az új Ember – 1894-ben – olyan volt „mint a kalitjából kiszabadult madár ... Mindent megvet, mi *szabad gondolkodásával* ellentétben áll. A dogmákra, a társadalmi formák nagy részére csak szánalmas mosolya van s konvencionális hazugságokat lát sok olyan intézményben, melyeket csak nemrég is még szentekül és sérthetetlenekül imádtak”. (Pap F. i. m. 29. l.)

Ime a „társadalmi forradalom”, az *Umwertung aller Werte*, a dogmanélküli morál egy ártatlan irodalmi kritikában. Ha ma írná ezt valaki a *Széphalomban*, a divatos budai írók folyóiratai politikai bombát keresnének az irodalmi csomagolás alatt.

*

Akkor is a *világnézet* szent nevében harcoltak a *l'art pour l'art* ellen és állásfoglalást követeltek az írótól: „Bármily komor, bármily hideg e szellem, tőle mi, ennek a vénülő korszaknak gyermekei, nem szakíthatjuk el magunkat. A *természettudományi világnézet* rányomja bélyegét a gondolkozásunkra, érzéseinkre, egész jellemünkre. A művészet is csak úgy gyakorolhat ránk hatást, ha a világnézettel összhangban van, ha benne a valóságosság a kor tudományos szellemén, modern felfogáson alapul”. (Pap F., i. m. 29. l.)

Tehát: modern legyen, az irodalom és komor, természettudományos világnézetű, különben nem gyakorol ránk hatást! Ime, Raffaynak ismét a saját fegyverbarátai adják meg a választ. A régi dogma helyébe egy új dogma lép, a régi inkvizíció helyébe új máglya, a szabadon röpködők intoleranciája. Mintha bizony nem fejezhetne ki az irodalom „derűt” és idealista világnézetet! De hát csak nem kell ezt Pap Ferencel szemben hangoztatni?

*

A francia Akadémia 1638-ban bizottságot küldött ki annak megállapítására, hogy Corneille Cid-je megfelel-e a követelményeknek. A bizottság véleményét egy Chapelain nevű obscurus esztétikus foglalta írásba és munkája *Sentiments de l'Académie sur le Cid* – azt a konkluziót örökíti meg, hogy Corneille darabját súlyos erkölcsstelenége okáért haladéktalanul át kell alakítani. Az átfestés ugyan nem történt meg, de a Cid azóta a legfőbb kötelező iskolai olvasmány, még az apácák által vezetett intézetekben is.

Chapelain-t pedig a köznevelés szele kisodorta a halhatatlanok Pantheonjából.

*

Erre is lehetne idézni Pap Ferenc szavait: „Mint az egész világon, a művészetben is csak egy törvény uralkodik, a hatalmasabbnak, a kiválóbbnak joga, mely hódolatot követel. Kis szellemeknek, közönséges lelkeknek szava a művészet terén folyó szellemharcban nyomtalanul elvész” (i. m. 49. l.).

Legyünk hát modernek, bátor forradalmárok, csak a *merész gondolat*, a *felforgató eszme* érdemli meg a győzelmet: „A tömeg riadva száll síkra a felforgató eszmékkel, de a hatalmasabb szellem nagy erejével lassanként a tömeg lelkületébe csempészi eszméit és diadalmaskodik” (u. o.).

Igaza van Pap Ferencnek: a tömeg mindig hajlandó megkövezni az új profétát – a régi proféták nevében.

4. Zsir-esztétika és Kraft-Ebing

... la besuté du corps est un sublime don
Qui de toute infamie arrache le pardon.
Baudelaire, Fleurs du Mal, 1857.

A XVI. század és a Fölvilágosodás szentül hitt az emberiség haladásában, tökéletesülésében. A boldog Aranykort a jövőbe helyezi a szocializmus. Ezzel ellentétben Rousseau és a praeromantika óta az emberek nagy része abban a hitben él, hogy a világ folyton romlik, mindig erkölcslenebb lesz. A nyárspolgár nagyapjának „erkölcsös” korára hivatkozik, de unokája viszont már ő reá fog hivatkozni. Egy biedermeierkorabeli vers illusztrálja ezt a boldogító illúziót:

Als der Grossvater die Grossmutter nahm,
Da herschte noch sittig verschleierte Scham,
Man trug sich fein, ehrbar und fand es nicht schön,
In griechischer Nacktheit auf Strassen zu gehn.

Als der Grossvater die Grossmutter nahm,
Da war noch die Tatkraft der Műnner nicht lahm.
Der weibische Zierling, der feige Phantast
Ward selbst von den Frauen veröhnt und verhasst.

(August Langbein, 1812.)

Ha így romlik tovább is a világ, hamarosan a bubifrizura kora lesz a legeszményibb erkölcsösség, a nagyapai romlatlanság korszaka: a boldog idő, amikor szüleink még szemérmes-szendén térdszoknyában és rövid hajjal mutatkoztak ...

*

Bezzeg a „haladó” naturalizmus nem vetette meg a női test kultuszát. A darwinista-pozitivisták kritikust akkor még „a való élet nyers és teljes visszatükröződése” lelkesítette és a „ködös” középkor misztikus lelkének spirituális-életszegény alakjaitól elfordította tekintetét és mohón kereste Rubens „földi lényeit”. Ne legyen a szentkép testtelen, jöjjenek inkább szemeink elé „érettel teljes kövér nők, duzzadt női izmokkal s jellemző zsírlerakodással”. (Pap F., i. m. 12. l.) Ez a jellemző zsírlerakodás igen jellemző a kilencvenes évek modernjeire, akik ma azt ajánlgatják a művészeknek, hogy *takarja le az élet duzzadó nuditásait*. Harmincöt évvel ezelőtt még az érdekelte festői látásukat, hogy „mint helyezkedik el a zsír az emberi bőr alatt, mint rakódik le vékonyan a nagy férfizmok közé, mint vonja be ruganyos vánkossal a gyermekek gyenge láb-, kar- és hasizmait, mint lazul meg s vándorol más helyre a kifejlett asszonyi testben a leánykori feszes zsírréteg”. Sic transit „leánykori feszes zsírréteg”, a *zsír-esztétika* nagyobb dicsőségére!

Érthető, hogy ez a zsíros materializmus nem tudta elfogadni az expresszionizmus művészetét és a huszadik század őseit – Giottó-t, Grünewald-ot, Greco-t – észre sem vette.

*

Álljunk meg egy percre ennél a zsírlerakodásnál és adjuk át magunkat annak az ömlengésnek, amely a mai neokonzervatívokat nuditás-üldözőket és más képprombolókat, merész ifjúkorukban magával ragadta. A „pogány, érzékies” művészet himnusza egyik legszebb részlete P. A. P. Ferenc koszorús tanulmányának (54–55. l.):

Rubens képén egy fürdőbe lépő, gyönyörű nőt látunk. A csillogó selyembunda puha préme mellől bűvös erővel tűnnek elő a mezítelen test részei – a telt kar, a kissé lágy mellek s a finom izmú lábak. Az izmokat mindenütt lágyabb asszonyi zsír vonja be, de azért a fényes bőr teljesen ruganyos, üde, rózsaszínű. Az érzékiség mámorá ömlik el az egész testen. Hát még az arc! A duzzadt ajkáról, a hajlott ívű, ábrándos nagy szemekből, a derült homlokról csupa földi boldogság, csupa életöröm tündöklék alá. S köröskörül a gazdag fűrtű haj olyan, mint a távoli hegyorom körül a naptól aranyos köd. Gyönyörű asszony Rubens felesége, ki még most is szeret, szeret hő szerelemmel s szeretni fog örökké.

Mindebből a konklúzió 1929-ben: sürgősen be kell venni Rubens gyönyörű asszonyát a kirakatból...

*

Ezzel a durva és érzéki valósággal szemben minő légies, spirituális magasságokba ragad az a fölfogás, amellyel – a nálunk indexre tett és a tudatlanok által „materialistának” bélyegzett, de valójában „intellektuális” – Baudelaire: invokálja a szimbolumokkal teljes Természetet:

La Nature est un temple où de vivants piliers
Laissent parfois sortir de confuses paroles;
L'homme y passe à travers des forêts de symboles
Qui l'observent avec des regards familiers.

(Correspondances)

Minő étheri mennybemenetel, platonikus elragadtatás, misztikus mámor fejeződik ki az üldözött Baudelaire egy másik versében:

Au-dessus des étangs, au-dessus des vallées,
Des montagnes, des bois, des nuages, des mers,
Par delà le soleil, par delà les éthers,

Par delà les confins des sphères étoilées,

Mon esprit, tu te meus avec agilité,
Et, comme un bon nageur qui se pâme dans l'onde,
Tu sillonnes gaiment l'immensité profonde
Avec une indicible et mâle volupté.

Envole-toi bien loin de ces miasmes morbides,
Va te purifier dans l'air supérieur,
Et bois, comme une pure et divine liqueur,
Le feu clair qui remplit les espaces limpides.

Derrière les ennuis et les vastes chagrins
Qui chargent de leur poids l'existence brumeuse,
Heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse
S'élancer vers les champs lumineux et sereins;

Celui dont les penses, comme des alouettes,
Vers les cieux le matin prennent un libre essor,
– Qui plane sur la vie et comprend sans effort
Le langage des fleurs et des choses muettes!

Nem, ez a spirituális-romantikus Baudelaire csakugyan nem lehet ideálja a *zsír-esztétika* rajongóinak!

*

A naturalista iránynak ma már nincsenek lelkes hívei még abban a táborban sem, amelyet a kilencvenes évek modernjeiből fejlődött mai neokonzervatívok a *rút* ábrázolása miatt ostromolnak. Akkor, 1895-ben még Kraft Ebing volt az irodalmi Inspirátor, amint egy dr. Császár Elemér aláírású, szellemes cikkben olvassuk (Politikai Hetiszemle okt. 20.):

A lélektani regények tárgya is most, legalább egyelőre, kimeríthetetlen. Éppen most jelent meg Kraft Ebingnek példák illusztrált orvosi műve *A nemi perverziákról*. Oly könyv ez, mely az íróvilág kincsesbányája lehet, teli konkrét adatokkal a lelki élet zavaros állapotairól.

Ma már persze – ó borzalom rágondolni is! – a neokonzervatívok nem igen ajánlgatják a *nemi perverziákat* „irodalmi kincsesbányának”. Sőt inkább: még a szerelem ártatlanabb kavicsait is kiszórnák az irodalom berkeiből. Erkölcsé haragjuk mennyköveit olyan írókra is szórják, akik a „Kraft Ebing” zavaros lelki-állapotainak ábrázolásához képest igazán „fehér” és „egészséges” irodalmat művelnek. Quae mutatio rerum!

A *rút kultuszát* akkoriban hasznosítható törekvésnek minősítették a modern folyóiratok:

... írónk nem foglalkoznak eleget a külföld irodalmával. Nem mintha nem olvasnának külföldi műveket, csak hogy annak, amit olvasnak, legföljebb külsőségeit tanulják el, a mélyére hatolni nem tudnak. Még az se lenne baj, ha elsajátítanák a franciáktól a *rút kultuszát*, amit *naturalizmus*nak csúfolnak, mert legalább határozott irányt követnének és idővel a magyar szellem majd átalakítaná a mi követelményeinkhez, az már igazi haszon lenne, ha az északiak megrendítő realizmusát követnék ...

(Császár Elemér, Politikai Hetiszemle 1895, okt. 6.)

Mit szólna ma a Petőfi-Társaság az effajta „megrendítő realizmus”-hoz?

5. Immanens magyarság

... lelkem ...
... kijebb csapongván a népek sorsára,
Hol örült, hol busult, mint világ polgára.
Mi is emelhet fel egy halandót jobban,
Mintha az emberség tüzétől fellobban
S úgy nézvén a földet, mint azonegy
tanyát ...

(Csokonai)

Hegedüs Lóránt nemrégiben a *Pesti Hirlap* hasábjain heves kirohanást intézett a *Budapesti Szemle* egyik tanulmánya ellen, amely az *immanens magyarság* kifejeződését követelte az irodalomtól.

Kár a sok izgalomért! Ebben a kérdésben a helyes közélet már 1895-ben eltalálta Császár Elemér, elme-futtatást írva arról a kényes tételről, hogy „föltétele-e az igazi lírának az erős nemzeti érzés?” (Politikai Hetiszemle 1895 aug. 25.) Császár, igen helyesen, két pontban adja meg a választ. Vannak sztagnáló korszakok, mikor a harcos, retorikus, programmszerű hazafias költészet nem időszerű. Ilyen csöndes korszak volt a millenium ideje legalább is ilyennek látszott egy pillanatig:

Ha a nemzeti érzést a *hazafiságra* szorítanók, ha csak egy a szabadságot dicsőítő ódában, ha csak egy a haza szomorú sorsán búsuló elégiában fődöznők föl ezt a nemzeti érzést, akkor bátran elmondhatnók, hogy a nemzetiség mai napság a lírában nem fontos. Ma már szorosabb értelemben vett hazafias költészetünk nincs, de nincs is rá szükségünk.

Hogy mire van szükségünk, azt is megtanulhatja Hegedüs Lóránt Császár Elemértől:

... 67 óta nincs igazi hazafias költészetünk, ami van, az nem a haza, hanem a pártok költészete. Csak hogy a nemzetiség nemcsak a hazafias költészetben nyilatkozik meg, hanem szerepel, mint faktor minden költői műben, de főképp a lírában. Nem azt kívánjuk, hogy eget puffogató frázisok legyenek a magyar szabadságról, hogy betyáros lárma hangozzék minden sorában, hanem azt, hogy magyar érzés szóljon hozzánk a költeményből.

Ez az *immanens magyarság* ma is megvan a magyar lírában, leginkább az üldözött költőknél, Ady prófétaságában, Babitsnak magyar szavakon vérző intellektualizmusában. A szilágymegyei Ady Endrében több „immanens” magyarság van, mint tíz darab Petőfi-Társaság-beli és postafőtanácsosi hazafias lírikusban.

*

„Kettészakadt” mai irodalmunk nem volt mindig kettészakadva. 1906-ban még egy táborban dolgoztak az új Magyarország apostolai. Mikor a *Szerda* című tudományos és művészeti folyóirat – mint „avant-garde” orgánus – megindult, egy gyékényen árult Császár Elemér Ady Endrével, Kaffka Margit mellett Angyal Dávidot olvassuk a Jean Rictus strófáit idéző folyóiratban, a szemérmes Gárdonyi Géza összefér a „törtlányékú”, „szilaj kéjek kicsépelte”, „keshedt, ványadt” Szilágyi Géza nevű poétával, Ignotus, Gellért Oszkár, Fülep Lajos, Fenyő Miksa, Biró Lajos és más nyugatosok Ambrus Zoltán és Endrődi Sándor asztalán írtak és az anarchiáról szóló cikk mellett a hazafias színdarabok dicséretét gyártották

...

A *Szerda* ebből a szempontból kétségkívül a *Széphalom* elődje volt: megvalósította az irodalom egységét, ő és új magyarság összebékítésén munkált és, a haladó konzervativizmust képviselte.

És mégis üldöznek, magyartalannak bélyegeznek „immanens” magyarságú nagy tehetségeket. Az üldözők motivumai: régi esztétikai dogmákhoz való ragaszkodás, vagy pedig maradiság és művészi érzék híján levő sivar-lelkűség, amely a nemzeti géniusz jelszava mögé bújjik. Ezeket a szürke esztétikusokat már 1895-ben kitűnő fogalmazásban – *ipsissimis verbis* – jellemezte Pap Ferenc (i. m. 68. l.):

... Mit szóljunk azoknak törekvéséről, kik vagy régi iskolák iránti nagy tiszteletükben, vagy a nemzeti géniusz jelszava alatt a modern szellem legcsekélyebb jelentkezését is ki akarják irtani irodalmunkból s szabad teret adnak a színtelen idealizálásnak s hatásvadászatoknak?

Pap Ferenc és Császár Elemér bölcs szavai megérdemelnék, hogy márványba vésve mementóul ott álljanak a maradi neokonzervatívok és divatos budai írók falain ...

*

Igazuk van a *l'art pour l'art* ellenzőinek: nincsen művészet világnézet nélkül. A naturalista stílusnak – amelyért a mai neokonzervatívok ifjú „forradalmár” korukban lelkesedtek – szintén megvan a maga *életeszemlénye*, amint azt legújabbán a Protestáns Szemle 1929. évf. 303. lapjáról is (Nagy József cikkéből) megtanulhatni. Ez a naturalizmus nyilván a földi létben látja élet és irodalom célját. Annak, hogy az író Balzac-i vagy Zola-i „őszinteséggel” rajzol, valamint annak, hogy a kritikus lelkesedik az effajta „őszinteség”-ért: vannak bizonyos etikai következményei. De állapítsuk meg itt is a *fokozatos felelősség* elvét: legelső sorban az Élet a bűnös, aztán az Író, még kisebb mértékben a Kritikus és csak legutoljára a Nyájas Olvasó, aki nemcsak azért nyájas, mert nyájasan veszi a fölkinált táplálékot, hanem azért is, mert nyájszerűen hagyja magát terelni egyik irodalmi legelőről a másikra ... Szerencsére a nyájnok is megvan a maga természetes ösztöne és az a birka, amelyik illatos fünek nézi az értéktelen gyomot, megérdemli sorsát. Az irodalmi réten mindig több Courts–Mahler és Drasche-Lázár terem, mint Shakespeare vagy Ady ...

*

Mi a tanulság mindebből?

Mindenekelőtt az a tanulság, hogy a kritikus – legalább is addig, amíg fiatal – épügy korának gyermeke, mint az író. A kilencvenes évek tehetséges és modern esztétikusai – Pap Ferenc, Császár Elemér stb. – a

kilencvenes évek uralkodó eszméiért harcoltak, a mai „fiatalok” – M a k a y Sándor, S i k Sándor stb. – A d y elismertetését propagálják. Teljes elismerés, hódolat illesse mindakét generáció meggyőződését, nemes törekvéseit. Mindakét nemzedék a magyarság fönnyaradását és haladását szolgálta a Kornak korszerű eszközeivel.

Más kérdés az *irodalmi liberalizmus* kérdése. Kétféle típus harcol a szellemi élet küzdőterén. Az egyik típus fiatal korában liberális és haladó, elfogadja az újat és lelkesedik az eszmék, esztétikai formák szabadságáért. Ez a típus alkotja a tehetséges és a művészet iránt fogékony esztétikusok csoportját, amely idővel aztán divergál, két alcsoportra oszlik. Egyik része következetesen megmarad a liberalizmus álláspontján; ha fiatalkorában szonettekét írt, mint Szemere Pál, öreg korában is még mindig tud újjongani az új idők új dalainak: Petőfi realizmusának. A másik alcsoport az *intolerantia* felé hajlik, mennél öregebb lesz, annál távolabb érzi magát a legújabb törekvésektől és tiszteletreméltó arisztokratizmusában komoly aggodalommal félti az irodalmat a szabad fejlődéstől. A két alcsoport nemes ellenfelekként sokszor szembe is kerül egymással, de ebből az egészséges harcból alakul ki a haladás szintézise. A történelem madártávlatából aztán egy síkon lesz V a r g h a Gyula A d y Endrével, C s á s z á r Elemér M a k a y Sándorral.

Arról a másik csoportról, amely ifjonti fővel is maradi, korának megnevezője, esztétikai dogmák rabszolgája, avult fölfogások szervilis legyezgetője, amely nem mer a maga fejével gondolkozni és a saját lábán járni – erről az epigon társaságról nem is érdemes beszélni. Nomina sunt odiosa. Ezeknek a famulusoknak csak egyet ajánlhatunk: olvassák szorgalmasan Kozma Andor*, Pap Ferenc és Császár Elemér fiatalkori munkáit!

(Budapest)

Zolnai Béla

KOSZTOLÁNYI ÁRULÁSA

Megettem a világot s kiokádtam.
(Kosztolányi, *Meztelenül*, 1928:38.)

Egy budapesti hetilapban, az egyébként eleven és „haladó” *Toll*-ban Kosztolányi Dezső cikket írt A d y Endréről *Az írástudatlanok árulása, különvélemény A d y Endréről* címmel. A cikk szenzációnak készült és az is. Kéký Lajos örömmel olvashatja. A d y sok verse vegyes értékű és modoros, csupán elvakult fullajtárjai dicsérik érte ... A d y sután írta sok versét, megtörtént vele, hogy olyan üresen énekelt, mint a Hazafi Veray Jánosok – írja Kosztolányi. A d y így, A d y úgy. „Ijesztő a sok holt anyag” Adynál. Balkanizálja irodalmunkat az A d y-kultusz. A d y kevésbé rokonszenves, fölöttébb félszeg. Nincs benne ízlés. Pöre. Néha egyenesen rút és ostoba. Olyan, mint egy véres *költő* – mondhatnók kosztolányibb szóval. Sajnos, nincs már időnk rá, hogy a *Széphalom*nak ebben a számában foglalkozzunk ezzel az új pört fölkavará incidenssel, csak annyit jegyzünk meg, hogy itt az apollói és dionysosi művészet ősi ellentétének kirobbanásról van szó és hogy Kosztolányi Dezső még ezzel a herosztráteszi gesztussal sem lesz soha olyan zseniális költő, mint néhai fegyverbarátja, A d y Endre.

Boileau és Shakespeare nem hozhatók egy nevezőre.

Kosztolányi munkatársa a *Széphalom*nak. Nagyon tiszteljük és értékeljük Kosztolányit, a tudós kritikust és a klasszikus író ...

Pardon! – egyelőre csak ennyit akartunk az irodalmi pestifutár cikkéről mondani.

(Tihany)

Garázda Péter

CSODABOGÁR

Állítólag a Budapesti Hirlapban írta Q u i n t u s az alábbi kathedrabölcseséget:

Most egész Poroszország mégis nevet valami nagy humoros stiklin, amit nem kisebb ember követett el, mint a híres L u d e n d o r f f tábornok, aki beszorult a két felesége közé és kinjában kiizzadott egy homeroszi nyilt levelet az ujságokba.

* V. ö. Széphalom 1927:430.

*

József Attila, akinek „lirájából” már a múlt számunkban közöltünk egy épületes szemelvényt, ismét elkövetett egy elmekórházba való verset:

Hiába, hogy tegnap sem ettem,
evett az ördög én helyettem
csülköket, országot, jövődöt,
s bár ő töltötte meg a bendőt:

helyén a holdaknak, napoknak,
vad ürülékeim ragyognak,
pecsétei disznó halálnak!
hancuroznak és muzsikálnak.

(A Toll 1929, 8. sz.)

A versike címe: *Medália*. Medáliát érdemel érte a szerkesztő, aki lapjában ilyen töltelékekkel kedveskedik az olvasóinak.

*

Egyik parlamenti szónokunk mondotta a Tiszta István emlékére rendezett vacsorán:

Gladiátorok küzdenek a színen, hetaerák fetrengenek lenge kosztümökben a kereveteken. Izisz papnői táncolnak egyiptomi zenére és halálos csókba szédül az önfeledkezés. Afrikai muzsikára táncolják ma is lenge kosztümökben a charleston és tango danse macabre-ját a korahervadás szomorú jegyesei.

Ez a vadregényes, mozivászonra kívánckozó ország állítólag nem más, mint Magyarország.

*

Méhely Lajos legújabb „fajbiológiai” tanulmányában – A németek Magyarországon (1929) – ismét humoros dolgok olvashatók. Így pl. megtudjuk belőle azt a hajmeresztő tényt, hogy a „rövidfejű” németek „fajilag elég közel állanak a magyarsághoz, vele könnyen elvegyülnek, minden nehézség nélkül megmagyarosodnak s általában hazafias érzésűek”, ellenben a „hosszúfejű” németek hazafiatlanok ... (5. l.)

A másik furcsaság a tudós szerzőnek az a jámbor óhaja, hogy „vajjon mikor fogjuk lerombolni az Astoria-szállót, Magyarország felravatalozásának ezt a szégyenteljes emlékét?” Ha elfogadjuk ezt a természettudóst megszegyenítő logikát, akkor romboljuk le azonnal a Parlamentet is, a vörös gyilkosok tanyáját, a Hungária-szállót, ahol a népbiztosok főhadiszállása volt és – last not least – a gyönyörű Lánchidat, amely kivégzőhelye lett annyi örökemlékű magyar mártirnak.

(Dorozsma)

Galli Máttyás

LEVELESTÁR

Belügy. Szép dolog, hogy Magyarország nyerte a tisztai Európa-bajnokság kardcsapat-versenyét, de még szebb lenne, ha jó magyar vívóink Uhlyarik, Hatz és Piller nevek helyett jó magyar nevekkal állhattak volna sorompóba. A szűklátókörű belügyi bürokrácia sok esetben felelős azért, hogy jó magyarjainkat cseheknek vagy osztrákoknak nézik külföldön. – *Petrovics Sándor, Radákovics Kornél, Czigler Géza, Szibinyáni Jankó.* Gratulálunk a jól sikerült és idejekorán eszközölt névmagyarosításhoz! A mai szűklátókörű belügyi bürokrácia szerencsére multba-visszaható erővel nem tudja megnehezíteni a névmagyarosodást. – *Lőrincz Jenő.* Túloz, de vita hevében lehet mondani, hogy „a századvégi magyar lira reprezentánsai – Szabolcska, Endrődi, Kiss József, Ábrányi stb. – halvány egyéniségű költők, akiknek kezében méricskélés pótolta az erőt és az eredetiség zamatát s akik langyos színeket festettek, Arany hangját hígították”. Ezt a fiatalos meggyőződést azonban ne nagyon hangoztassa, mert Kék haragunni fog érte ... Viszont azt is meg kell szívlelni, hogy a „nyugatos” nagyságok – egy Füst, egy Gellért, egy Tersánszky Józsi – mélyen alatta állanak az Arany-követők jó másodrangú nivójának. – *Uj Nemzedék.* Azt írja, hogy nem tartja okvetlenül jó írónak, aki újat hoz. Ebben igaza van, de viszont mi föltétlenül rossznak tartjuk, ha valaki régít hoz: utánozni nem művészet, de a keresésben megnyilatkozhatik már az önálló tehetség. – *Irodalmi Könyvtár A Magyar Nép Számára.* A cím inkább elriasztja, mint becsalhatja a „magyar nép”-et. A Tatár Péterrel és a Pesti Hírlappal nehéz lesz konkurrálni. – *Apaállat.* Kazinczy korában csípős epigrammával gyilkolták volna le azt a

derék városatyát, aki azt javasolta, hogy a szegedi Városi Színház jövedelmi fölöslegét – 20.000 pengőt – a színházi kultúra további fejlesztése helyett a p a áll a t o k beszerzésére fordítsák.